

ירבוז יווני *Amaranthus graecizans* צמח גר, חד- שנתי בעל פריחה ארגמנית (נובמבר 2021)

ערגה אלוני

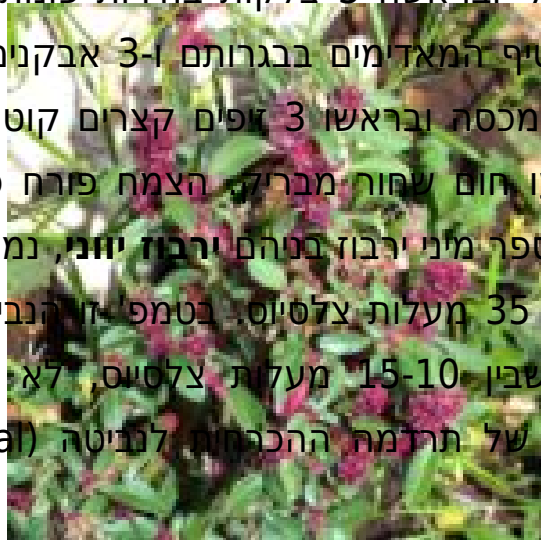
פתיח **ירבוז יווני** הוא צמח גר חד-שנתי בעל גבעולים מסועפים, עלים פשוטים דמויי ביצה ותפרחות סגולות ארגמניות בחיק העלים. זוויגי הפרחים נפרדים (צמח חד-ביתי). הפרחים ארגמניים, מואבקי רוח, מיצרים פירות בעלי מכסה המפיץ את הזרעים דמויי העדשה ברוח.

ירבוז יווני המשתייך למשפחת הירבוזיים, הוא צמח גר חד-שנתי שגובהו 20-75 ס"מ, בעל גבעולים מסועפים, חלקים, בצבע ירוק עד ארגמן. העלים פשוטים, חלקים, בעלי פטוטרת קצרה וטרף אליפטי או דמוי ביצה הפוכה, שפתו תמימה. העלים גודל כ-6 ס"מ רוחבם 3 ס"מ (Zohary 1966) מסורגים על הגבעול (הלר, דפני, 1983).

ירבוז יווני מימין: איור הצמח- עלים פשוטים ותפרחות בחיק עלים. מימין פרי. המקור Zohary M. 1966. משמאל צמח סבוכ חד ביתי בפריחה. צילם דרור מלמד © המקור צמח השדה.

הצמח חד-ביתי, הפרחים (זוויגים נקביים וזכריים נפרדים) ערוכים בצפיפות בתפרחת שהיא שיבולת בחיק העלים. הפרחים והפירות הבשלים גונם ארגמן סגול. החפיות 2-3 קצרות מהכותרת, מוארכות וקרומיות. פרחי הזוויג הנקבי בעלי 3 עלי עטיף קרחים. השחלה עילית המכילה ביצית אחת, חסרת עמוד עלי ובראשה 3 צלקות בהירות פונות לשלושה כוונים. פרחי הזוויג הזכרי גם להם 3 עלי עטיף המאדימים בבגרותם ו-3 אבקנים. הצמח מואבק רוח, הפרי שקיק קרומי הנפתח ע"י מכסה ובראשו 3 זפים קצרים קוטרו 1 מ"מ. הזרע דמויי עדשה בעל קליפה קשה, צבעו חום שחור מברק. הצמח פורח כמעט לאורך כל השנה. בדיקת נביטה במעבדה של מספר מיני ירבוז בתהם ירבוז יווני, נמצא שהצמח נובט טוב כאשר הטמפרטורה עולה מ-20-35 מעלות צלסיוס. בטמפרטורה הנביטה האופטימלית הייתה בין 70-100 אחוז. בטמפרטורה שבין 10-15 מעלות צלסיוס, לא התקיימה נביטה משמעותית. לזרעים נדרש פרק זמן של חודשה ההכנות לנביטה (Cristaudo et al 2007).

ירבוז יוני מימין: העלים פשוטים הגבעול גונו סגול. משמאל: פרחים נקביים ופרחים זכריים בתפרחת. צילם דרור מלמד © המקור צמח השדה.

הצמח גדל באזורים חמים ובאזורים ממוזגים בבתי גידול מופרעים, צדי דרכים, מעזבות ובשטחי שלחין בקרינה מלאה עד לגובה 2,400 מ'. גדל בקרקעות כבדות דקות גרגר מנוקזות או בקרקעות גסות גרגר לחות, בpH נמוך (קרקעות חומציות), נטרליות או בסיסיות.

בארצות מתפתחות בהן קיים מחסור במזון, קיימת דרישה מוגברת לעלים של צמחים נפוצים בהם מיני ירבוז. עלים מבושלים של **ירבוז יוני** הם בשימוש בעיקר ברחבי אפריקה ובמזרח התיכון ונאכלים מאודים. הם ג'לטיניים מאוד, טעמם עדין, נאכלים כתרד. לעיתים הם מעורבים עם עלים בעלי טעם חזק יותר. הזרעים נאכלים מבושלים או טריים. חלקי הצמח מכילים עמילן עשירים בחלבון ובמיקרו-חומרים כמו ברזל, סידן, אבץ, ויטמין C וויטמין A. הערך התזונתי שלהם גבוה ומשמש תחליף לדגנים. הזרעים קשים לריסק, כאשר הם נאכלים טריים, הם לא מתפרקים במערכת העיכול וזו אחת הדרכים לתפוצת הזרעים גם ע"י בע"ח. חלקי הצמח יש גם שימוש כצמחי מרפא לריפוי מחלות שונות בקהילות האפריקאיות.

מוצאו של **ירבוז יוני** הוא כנראה בצפון אמריקה. כיום זהו צמח קוסמופולי המאכלס אזורים רבים בעולם. בארץ נאסף לראשונה בתחילת המאה שעברה כיום גדל ברוב האזורים. במישור-החוף מצויות אוכלוסיות של בני-כלאיים בין **ירבוז שרוע** ו**ירבוז- יוני** המאופיינות בפרחים נקביים בעלי 5 עלי עטיף כמו **ירבוז שרוע** ובפרי בצבע סגול ארגמן כמו **ירבוז יוני** (פיינברון-דותן, דנין 1991).

בסוג **ירבוז** כ-100 מינים, בישראל נאספו 12 מינים כולם צמחים גרים הגדלים בארץ.

הלר ד. דפני א. 1983. צמחי בר גרים בישראל. החברה להגנת הטבע
פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

Cristaudo A. Gresta F. Luciani A. Restucci A. 2007. Effects of after-harvest period and environmental factors on seed dormancy of *Amaranthus* species. <https://onlinelibrary.wiley.com>

Zohary M. 1966. Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem. Vol 1 p. 185

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2021 ירבוז יוני *Amaranthus graecizans* צמח גר, חד-שנתי בעל פריחה ארגמנית (נובמבר 2021) פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 8.

[ירבוז יוני *Amaranthus graecizans* צמח גר, חד-שנתי בעל פריחה ארגמנית](#)
[\(נובמבר 2021\)](#)